

TUNTEET JA TALOUDELLINEN APU TRANSNATIONAALISSA PERHEESSÄ

A n n a M a t y s k a

KÄÄNNÖS: SAARA KOIKKALAINEN

ABSTRAKTI

Artikkeli perustuu etnografiseen tutkimukseen, jossa tarkasteltiin Suomeen muuttaneiden puolalaisten ja Puolaan jääneiden sukulaisten välisiä suhteita kylmän sodan aikana ja sen jälkeen. Artikkelissa painotetaan sitä, ettei taloudellista apua, tunteita ja emotionaalista työtä voi erottaa toisistaan sekä osoitetaan, kuinka tärkeitä nämä siteet ovat intiimien transnationaalisten suhteiden synnylle ja ylläpitämiselle Puolan ja Suomen välillä. Lisäksi artikkelissa korostetaan transnationaalien taloudellisten vaihtosuhteiden neuvoteltua luonnetta. Etnografisessa tutkimuksessani näihin suhteisiin vaikuttivat esimerkiksi tiettyjen perhesuhteiden tarinat sekä vaihtuvat taloudelliset ja poliittiset olosuhteet. Sopusointu ja sekasorto limittyivät toisiinsa tehden transnationalismista epätasaisen ja ristiriitaisen prosessin.

Avainsanat: transnationaali perhe, taloudellinen apu, tunteet, Puola, perhesuhteet

Tämän artikkelin tavoitteena on valaista transnationaalien perheiden tunteiden ja emotionaalisen työn merkitystä taloudellisen avun antamisen yhteydessä. Artikkelin esimerkkitapauksena on Suomeen kylmän sodan aikana tai sen jälkeen muuttaneet puolalaiset sekä heidän suhteensa Puolaan jääneisiin sukulaisiin. Teoreettisesti artikkeli sijoittuu sosiologisen ja antropologisen, transnationalistisen muuttoliike- ja perhetutkimuksen piiriin. Pidän transnationaalista perhettä lähtö- ja kohdemaiden rajat ylittävän transnationaalien kentän perusyksikkönä, jota muuttajien kotimaahansa ylläpitämät siteet uusintavat (Bach, Schiller & Blanc 1995). Transnationaalien perheen käsite toimii vaihtoehtona yksinkertaiselle näkemykselle, jossa siirtolaisten ja maahanmuuttajien perheet nähdään juuret-

tomina ja kotimaastaan irronneina yksiköinä, jotka vähitellen sopeutuvat kohdemaan tietyn ”muutto-maahanmuutto-assimilaatio”-kaavan mukaisesti (Levitt, DeWind & Vertovec 2003, 571). Tässä artikkelissa transnationaalisten perheillä tarkoitetaan sekä verisukulaisia että laajemmin ymmärretyn sukulaisverkoston jäseniä, joita symboliset ja/tai käsin kosketeltavat siteet tai toiminnat yhdistävät maantieteellisten rajojen yli (ks. esim. Bryceson & Vuorela 2002).

Artikkeli perustuu etnografiseen kenttätööhöni, joka nosti esille erinäisiä kirjallisuudessa vähemmälle huomiolle jääneitä transnationaalien perheiden taloudellisen avun piirteitä. Näitä piirteitä analysoimalla haluan edistää keskustelua siitä, miksi ja kuinka ihmisten intiimi perhe-elämä toimii yli rajojen

ja kuinka transnationaalia tilaa luodaan sekä selvittää, kuinka muuttuvat poliittiset ja taloudelliset olosuhteet vaikuttavat transnationaaleihin perhesuhteisiin. Artikkelini on myös eräänlainen kunnianpalautus rahalle ja sen lahjoittamiselle, joka on tärkeä osa huolenpitoa ja tunteiden välittämistä. Lisäksi pyrin korjaamaan muutaman keskeisen puutteen transnationaalia maahanmuuttoa koskevassa tutkimuksessa.

Ensinnäkin artikkeli tarkastelee transnationaaliin perhesuhteisiin liittyviä emotionaalisia ja materialistisia suhteita erottamattomina. Erityisesti viimeisten kymmenen vuoden aikana transnationaalisten muuttoliikkeiden tutkijat ovat korostaneet sitä, kuinka transnationaalien perheen luominen edellyttää emotionaalista työtä (esim. Alicea 1997; Viruell-Fuentes 2006; Aranda 2007; Baldassar 2008). Taloudellista apua on yleensä tarkasteltu erikseen taloudellisen transnationalismin tutkimuksen piirissä (esim. Itzigshon ym. 1999; Portes 2001; Guarnizo 2003; Vertovec 2009, 101–127). Tunteiden ja rahansiirtojen välistä siltaa on edustanut moraalitalouden käsite. Tämän näkemyksen mukaan perhe-elämään liittyviä materialistisia suhteita ei voi ymmärtää ilman näiden suhteiden moraalisten puolien tarkastelua (ks. Finch & Mason 1993). Kuitenkin tutkimus, jossa eksplisiittisesti tarkasteltaisiin taloutta osana emotionaalista työtä, on ollut vähäistä, mikä on omalta osaltaan yksinkertaistanut käsityksiä transnationaalien perheiden elämästä. Vastaavasti transnationaalien toimijoiden tunne-elämä vaikuttaa mielestäni taloudelliseen apuun, jonka antamisella on taas vaikutuksensa osallistujien tunne-elämään. Ymmärrän tunteet sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoituina moraalisisina toimintoina, joihin liittyy ”oman itsen sekä tilanteen arviointia” (Rosaldo 1983) sekä asioina, joita voidaan yrittää hallita sekä itsessä että muissa (Hochschild 1983). Tunteet linkittyvät perheen, luokan ja kansakunnan moraalisiin sekä ”hyvän elämän” ideaaleihin (Ong 2006, 199).

Toiseksi tutkijat ovat usein suhtautuneet siirtolaisten lähettämään taloudelliseen apuun ”pakkona” tai ”moraalisena velvollisuutena” (esim. Wise & Velayutham 2008; Puolaan

liittyen Burrell 2008). Oman tutkimukseni kohdalla sen sijaan käyttökelpoisemmilta tuntuivat Finchin ja Masonin (1993) kehittämät (ja transnationaalissa kontekstissa Baldassarin, Baldockin ja Wildingin 2007 soveltamat) neuvoteltujen sitoumusten ja vastuiden käsitteet, sillä tavoittelin hienosyisempää lähestymistapaa vastavuoroiisiin vaihtosuhteisiin.

Kolmanneksi transnationaalissa muuttoliikkeen tutkimuksen perinteessä ei ole vielä riittävästi huomioitu kommunismin romahtamisen vaikutusta intiimille transnationalismille eikä transnationalismille, joka suuntaa pois päin keskeisistä siirtolaisista lähettävistä maista. Tätä käsitellessään tutkimukseni korostaa kansallisen yhä jatkuvaa merkitystä transnationaalille sekä tarvetta nähdä transnationaalit prosessit historiallisissa (epä)jatkuvuudessaan.

Argumenttini perustuvat etnografiseen kenttätööhön eteläisen Suomen maaseutu- ja kaupunkiympäristöihin väliaikaisesti tai pysyvästi muuttaneiden puolalaisten keskuudessa¹. Tein strukturoimattomiin, äänitettyihin haastatteluihin, epävirallisiin keskusteluihin ja erilaisten sosiaalisten tilanteiden osallistuvaan havainnointiin perustuvan kenttätöni vuoden 2006 lopun ja vuoden 2009 ensimmäisen puoliskon välisenä aikana. Analyysissäni olen käyttänyt litteroitujen haastattelujen lisäksi omia kenttämuistiinpanojani. Löysin informanttini kirkon tapaamisten, internetin, Suomessa asuvien puolalaisten yhdistysten sekä henkilökohtaisten verkostojeni kautta. Haastattelin virallisemmin 55 puolalaista Suomessa sekä heidän 11 sukulaistaan Puolassa. Kolmea ihmistä haastattelin puhelimitse, ja puhuin myös puolalaisperheiden lasten kanssa. Tutkimukseeni osallistuvat ihmiset kuuluivat yhteensä 40 perheeseen.² Tapsin kaikki osallistujat ainakin kerran ja monet heistä useampaankin kertaan. Mikäli muutto oli tehty pariskuntana, haastattelin molempia yhtä aikaa, mutta puhuin myös kummankin puolison kanssa erikseen. Artikkelissa käytetyt nimet ovat keksittyjä.

Artikkelin ensimmäisessä osassa käsittelen transnationaalien taloudellisen avun luonnetta kylmän sodan aikana. Seuraavaksi tarkastelen kylmän sodan jälkeisiä muutoksia sekä

käsittelen moraalitalouden romahtamisen aiheuttamia pettymyksiä. Aviollisiin suhteisiin perustuvat transnationaaliset perheet, joissa yhteiset resurssit jaetaan ja joissa seksuaalisia suhteita ylläpidetään maantieteellisten rajojen yli, edustavat yhtä perhetyyppiä. Tässä artikkelissa keskityn kuitenkin ydinperheiden sijaan laajempien perheyhteisöjen taloudellisiin ja emotionaalisiin suhteisiin.

TRANSNATIONAALINEN APU REAALISOSIALISMIN AIKAKAUDELLA

Puolan reaalisosialismin aika on tutkimukseni dokumentoidun transnationaalien perheiden lähettämän taloudellisen avun kannalta erityisen merkittävä ajanjakso. Taloudellisen avun antaminen toimi erinomaisena välittämisen muotona ja sillä oli vaikutuksensa taloudellisiin vaihtosuhteisiin sekä tunteisiin myös demokraattisen kapitalismin oloissa. Reaalisosialismin aikana Puolassa elettiin taloudessa, jonka tunnusmerkkinä oli jatkuva pula tavaroista. Ongelmat erilaisten tuotteiden saatavuudessa, peruskulutustavaroista autoihin ja asuntoihin, aiheuttivat taisteluita, pettymyksiä ja erilaisten yksityisten vaihtokauppojen ketjuja. Laajat sukulaisuuteen ja ystävytyteen perustuvat verkostot muodostuivat ihmisten tärkeimmäksi resurssiksi. Kuten Giza-Poleszczuk (2007) huomioi, materiaallinen puute yhdistyi tunnetasolla koettuun tarpeeseen luottaa läheisten ihmisten muodostamien verkostojen apuun. Kun arkielämässä selviytymisen vaatimat, osin epäilyttävätkin käytännöt törmäsivät henkilökohtaiseen moraalisiin ja arvoihin, tarjosi perhe ymmärtämystä ja anteeksiantoa. Kuvattessaan reaalisosialistista Puolaa Giza-Poleszczuk kirjoitti:

Yhteiskunnassamme vallitsee erityisen vahva tarve hakea inhimillistä sympatiam: toisten välittämät positiiviset tunteet, hyväksyntä ja yhteenkuulumisen tunne rakentavat itsetuntoamme ja inhimillistä, moraalista identiteettiämme. [...] tunnetasolla koetut hylkäämiset – sympatian menetykset ja ryhmän ulkopuolelle jättäminen – ovat erityisen kivuliaita, sillä ne vaurioittavat turvallisuuden tunnetta ja itsetuntoa. (Giza-Poleszczuk 2007, 82.)

Kansantalouden erityispiirteisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin liittyvät tekijät siis tukivat tunteisiin perustuvaa itseyttä ja läheisten perhesuhteiden ylläpitämisen tärkeyttä. Perheen merkitystä keskeisimpänä identifiointilähteenä sekä turvan antajana vahvistivat myös käsitykset perheinstituution historiallisesta merkityksestä Puolan kansankunnan selviämässä sekä katolisen kirkon valta Puolassa.

Suomeen muuttaneet informanttini toivat mukanaan muistonsa perheidensä sitoumuksista sekä sisäistämänsä kulttuuriset arvot ja ihanteet. Suurimmalle osalle heistä muutto sisälsi emotionaalista räsitystä, jota kuvaa termi *tesknota* (jonka voi karkeasti kääntää tarkoittavan kaipuuta tai ”välimatkan aiheuttamaa kipua”) (Wierzbicka 1992, 121–125). Lisäksi he kokivat syyllisyyttä siitä, että he olivat jättäneet perheenjäseniään taloudellisesti ja poliittisesti vaikeisiin olosuhteisiin. Yleisen mielipiteen mukaan muutto länteen, riippumatta sen varsinaisista syistä, nähtiin Puolasta pakenemisena. Muutto ulkomaille soti nationalismia ja kansallistunteeseen sidottua perhekäsitystä vastaan. Väitänkin, että kaipaus ja syyllisyys olivat luonnollisia tunnereaktioita lähtemiselle, ja että kotimaahan lähetetty taloudellinen apu oli luonnollinen ja kaikenkattava tapa muuntaa nuo tunteet toiminnaksi. Rajojen yli venytettyäkin perhe säilyi taloudellisen tuen keskeisenä yksikkönä, vaikka tämä ei ollutkaan ulkomaille muuton alkuperäinen tavoite. Perhe oli myös tärkein syy transnationaalien suhteiden ylläpitoon.

Tämän päivän näkökulmasta pitäisin kylmän sodan ajan taloudellista juopaa Puolan ja kapitalististen maiden välillä tietyllä tapaa hyödyllisenä länteen muuttaneiden puolalaisien transnationaalisten suhteiden kannalta. Se antoi pois muuttaneille symbolista ja materiaalista valtaa. 1970- ja 1980-lukujen Puolaa ja Suomea vertailleet Roos ja Siciński kirjoittivat:

Puolassa tavallisen perheen on jatkuvasti taisteltava estääkseen elintasoaan vajoamasta ”alle sosiaalisen minimitason”, kun taas Suomessa tavanomaista on odottaa oman elintason jatkuvasti paranevan. [...] Lyhyesti sanottuna, Puolassa elämä on jatkuvaa kamppailua ”nor-

maaliuden” säilyttämiseksi ilman, että tuota asiantilaa koskaan täysin saavutetaan. Suomessa tilanne on täysin päinvastainen. (Roos & Siciński 1987, 7.)

Vastaavasti muutto Suomeen antoi tilaisuuden järjestää Puolaan jääneille sukulaisille hiukkanen tuota ”normaaliutta”, jonka keskellä he itse saivat asua. Vaikka avustukset eivät olleet välttämättömiä sukulaisten fyysisen selviämisen kannalta – Puolan köyhyys oli tässä suhteessa näennäistä köyhyyttä – Suomeen muuttaneet pystyivät säästämään sukulaisensa ainakin osalta siltä turhautumiselta ja uupumiselta, mitä taistelu kulutustavaroista aiheutti. Lisäksi arvostetut ja kouriintuntuvina materiaalisina lahjoina konkretisoituvat suhteet länteen paransivat sukulaisten itsetuntoa ja antoivat tilaisuuden kokea ylemmydentunteita muihin nähden. Kylmän sodan aikana muuttanut Jan kiteyttää yleisesti jaetun totuuden: ”Tuohon aikaan oli helppo keksiä lahjoja.”

Kuka Puolassa asuvista sukulaisista oli taloudellisen avun vastaanottaja ja minkälaista tuo apu oli, riippui kunkin Suomeen muuttaneen elämäntilanteesta sekä hänen perheensä muuttoa edeltävän ajan kokemuksista. Vaikka eniten apua lähetettiinkin puolisoille ja lapsille (mikäli nämä olivat jääneet Puolaan) sekä vanhemmille ja sisaruksille, oli edunsajina myös serkkuja, veljen- tai siskonpoikia ja -tyttäriä, tätejä, setiä ja perheystäviä. Tunneperustainen suhde, joka ylitti transnationaalin moraalitalouden, koski tiettyä ihmisryhmää, eikä välttämättä seurannut ensisijaisesti sukulaisuuteen perustuvaa järjestystä. Transnationaaliset suhteet paljastivat, että läheisimmistä ystävistä saattoi tulla perhettä, ja joskus taas läheisimmät biologiset sukulaiset jäivät toiselle sijalle.

Pulatalouden luonteesta johtuen perushyödykkeet – esimerkiksi pesujauheet, ruoka ja vaatteet – olivat erityisen haluttuja. Niitä tuotiin tuliaisina, lähetettiin paketteina tai haettiin Suomesta kun Puolaan jääneet sukulaiset kävivät kylässä. Näiden matkojen tapahtumat ja niiden aikana kuljetetut tuotteet synnyttivät monia hupaisia anekdootteja ihmisten kyvystä luovia systeemin karikoissa ja tarjota turvaa erossa olemisesta huolimatta.

Muistoissa kerrotaan autoista, jotka matkasivat Puolaan ahdettuina täyteen vaatteita, ja siitä, kuinka lentokoneessa ja lautalla raahattiin vaippoja, pesupulveria ja leluja pursuvia matkalaukkuja. Paikallisten verkostojen aktiivisuutta Suomessa tarvittiin, jotta halutut tuotteet saatiin haalittua kasaan. Myös dollareita lähetettiin. Hyvästä vaihtokursista johtuen pienikin summa saattoi merkittävästi helpottaa Puolaan jääneen sukulaisten elämää.

Tavaralähetykset toivat arvostusta niiden antajille ja tarjosivat vastaanottajille tunteen siitä, että heitä kunnioitettiin. Muistoissa esiintyvät esimerkiksi ”upea isä”, joka toi Legoja, puhuvia nukkeja ja appelsiineja, tai setä tai täti, joka toi mukanaan ”super-hienoja vaatteita” tai Sprite-tölkkejä. Lisäksi vastaanottajat nauttivat kateuden kohteena olosta, hyötyen emotionaalisesti siitä, että heillä oli jotakin, jota muilla ei Puolassa välttämättä ollut. Roosia ja Sicińskiä (1987, 7) mukaillen, transnationaali apu teki entiseen kotimaahan jääneistä edes hetkellisesti vähemmän ”väsyneitä” ja ”tyytymättömiä” kuin muut puolalaiset.

Materiaalisesta ja symbolisesta merkityksestään huolimatta nämä tavara- ja rahalliset hetykset tarjosivat vain välähdyksiä elämän ”normaaliudesta” Suomessa. Täydellisemmän ”normaaliuden” kokemuksen Puolaan jääneet sukulaiset saivat Suomeen suuntautuneilla vierailuillaan. Koska matkat edellyttivät Suomeen muuttaneilta taloudellisia ja oikeudellisia sitoumuksia, kylään kutsuttiin vain kaikkein läheisimmät ihmiset, eli ne, joita eniten kaivattiin. Suomeen matkustaneet hyötyivät matkoista monin tavoin. Yleensä loman lähes kaikki kulut maksettiin heidän puolestaan. Matka oli samalla irtiotto ankeista taloudellisista olosuhteista: Suomessa pystyi nauttimaan arkielämän hyödykkeistä ilman tarvetta kamppailla niiden hankkimiseksi. Turhautumisen tunteisiin saatiin helpotusta ja ”täysinä notkuvat hyllyt” antoivat turvaa. Vieraat myös palasivat kotiin täysin pakaasein.

On hyvä painottaa sitä, ettei sukulaisten Suomeen kutsumisen syinä yleensä suoraan korostettu taloudellisia näkökohtia. Keskusteluissa esiin nousivat esimerkiksi tarve olla fyysisesti läsnä samassa paikassa, kokea ”puo-

lalaisuuden” henkäys uudessa asuinmaassa ja/ tai saada apua lastenhoitoon. Usein Suomeen muuttaneet pelkäsivät vierailta Puolassa tai olivat yksinkertaisesti haluttomia matkustamaan sinne, joten he mieluummin toimivat isäntinä sukulaistensa Suomen vierailuilla. Koska maiden kansantaloudet ja poliittiset tilanteet olivat kuitenkin niin erilaiset, oli vierailuilla myös taloudellinen puolensa, ja niiden kustantaminen oli selvästi yksi taloudellisen avun muoto.

Aloite avun tarjoamiseen, olipa sitten kyse tavaralahjoista tai vierailuista, tuli usein Suomeen muuttaneilta itseltään. He kertoivat ”tietävänsä” Puolan tilanteesta, koska vielä vähän aikaa sitten he olivat itse asuneet siellä, he olivat pitäneet yhteyttä Puolaan, tai mikäli henkilökohtaiset kontaktit olivat mahdollisia, he olivat seuranneet tilannetta median kautta. Käsitystä Puolasta maana, jossa elämä on hankalaa, ei juurikaan kiistetty. Erityisesti joulukuussa 1981 voimaan tullut (ja vuoteen 1983 kestänyt) sotatilalaki aiheutti spontaaneja ja joskus jopa uhkarohkeita avustusoperaatioita. Kummallekin osapuolelle tämänkaltaisen apu näyttäytyi syvällisenä ja ajattelevaisena välittämisen osoituksena, ja se otettiin vastaan epäröimättä. Toisaalta kun Puolassa asuvat pyysivät tietynlaista apua, jakoivat osapuolet ymmärryksen siitä, kuka oli oikeutettu pyytämään mitään.

Informanttieni myöhempien kokemusten ja tutkimuskirjallisuuden perusteella on aiheellista kysyä, kuinka Puolaan jääneet sukulaiset kohtasivat kylmän sodan ajan materiaalisesta avusta aiheutuneet epäoikeudenmukaisuudet. Väittäisin niiden olleen hyväksyttävämpiä ja vähemmän omanarvontuntoa uhkaavia kuin nykyään. Kuten aikaisemmin on jo todettu, reaaliosialismin aikana itsenäisille yksilöille varattu kulttuurinen ja taloudellinen elintila oli rajallinen. Tämä tukee Finchin ja Masonin (1993) puhuttelevaa ajatusta ”riippuvuuden ja itsenäisyyden” välisestä tasapainosta perheelle annetun tuen ohjaavana periaatteena.

Reaaliosialistisessa Puolassa ihmiset elivät erilaisten yhteistyöverkostojen keskellä ja kyvyttömyys saavuttaa materiaalista autonomiaa voitiin helposti sysätä yksilön omien vaiku-

tusmahdollisuuksien ulkopuolella olevien tekijöiden aiheuttamaksi (esim. Domański 2002). Syyllisiä olivat spatiaalinen sijainti ja valtio, ei yksilö itse. Tätä säästi kulttuurinen näkemys perheestä paikkana, josta saa hyväksyntää, ymmärrystä ja ”intressivapaata apua” (Pawlik 1992, 93). Tästä tilanteesta huolimatta Puolaan jääneet sukulaiset eivät olleet pelkästään saavina osapuolina. He antoivat muuttajille paljon käytännön apua sekä emotionaalista tukea ja myös itse lähettivät tavaroita ja hyödykkeitä – seikka jonka Puolasta pois päin suuntautuvaa muuttoliikettä tarkasteleva tutkimus usein jättää huomioita (esim. Burrell 2008). Puolasta Suomeen lensi leluja, alkoholia ja puolalaisia herkkuja. Esimerkiksi Jadwiga, Suomeen muuttaneen muusikon äiti muistelee:

Ostin hänelle kauniin maalauksen, joka hänellä on vieläkin. Siinä oli hevosia. [...] Mieheni sanoi ”Ostetaan se hänelle. Jos hänellä [...] on rahavaikeuksia hän voi myydä sen.” Mietimme keinoja, joilla auttaa häntä, joten veimme hänelle tavaraa... [...] Ne olivat vain yksittäisiä esineitä. Ajattelin, että ehkä hän voi antaa niitä jollekulle lahjaksi, ettei hän olisi siellä tyhjin käsin... No, sitä yritti auttaa kaikin mahdollisin tavoin.

Irena, jonka vanhemmat usein antoivat leluja hänen lapsilleen, korosti niiden olleen huonolaatuisia ja hajonneen helposti: ”Mutta he halusivat antaa jotakin.” On huomionarvoista, että molemmat osapuolet tulkitsivat tämänkaltaiset lahjat enemmän tunteiden osoituksina kuin korvauksina Puolaan lähetetyistä tavaroista. Lahjat pitivät osaltaan yllä kulttuurin ideaaliin kuuluvia ”vanhemmuuden” ja ”sisarustenvälisen” välittämisen siteitä talousjärjestelmien erilaisuudesta huolimatta.

Jadwigan lausahdus antaa ymmärtää, että ainakin läheisimmillä Puolaan jääneillä sukulaisilla oli suhteellisen oikea kuva ulkomaille muuttaneen elämäntilanteesta. Vaikka Puolaan jääneet sukulaiset usein ajattelivat pois muuttaneiden tilanteen olevan parempi – suuret valuuttakurssierot ja kapitalistinen markkinatalous kutkuttivat mielikuvitusta – saatiin Suomen vierailuilla ja siellä asuvien taloudellisia koettelemuksia koskevista suorista puheista realistisempi kuva heidän yltäkylläi-

sestä elämästään lännessä. Vaurauden harha, silloin kun sitä esiintyi, oli yleensä turhauttava muuttajille, jotka kokivat, että heillä ”on tarpeeksi, muttei liikaa”. Tämä toteamus on ymmärrettävä, sillä realisosialismissa materiaaliselle vauraudelle ei ollut juurikaan sosiaalista legitimaatiota, vaikka rikkaudet olivat samalla ”kateuden ja turhautumisen” lähde (Koralewicz & Ziółkowski 2007, 206). Ulkomaille muuttaneet kokivat siis syyllisyyttä sekä itse muutosta että paremmasta elintasostaan, jonka he muuton avulla olivat saavuttaneet.

TRANSNATIONAALIN ANTAMISEN NEUVOTTELUT KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

Puolan valtion siirtyminen kapitalismiin ja demokratiaan vaikutti transnationaalien avun materiaaliin ja kulttuurisiin konteksteihin. Välittämisen osoittamisesta taloudellisella avulla tuli monimutkaisempaa ja transnationaalit hierarkiat vaikeammiksi tulkita.

Pulatalouden loppu vähensi Suomesta Puolaan suuntautuvaa rahan ja avustusten virtaa. Käytännössä ainoastaan transnationaaleissa, jaetuissa kotitalouksissa rahalahetykset säilyivät säännöllisinä ja merkittävän suuruisina. Monet ulkomaille muuttaneiden sukulaisista nousivat vähitellen Puolan keskiluokkaan tai jopa talousmaailman huipulle. Joidenkin sukulaisten, kuten sinikaulustyöläisten ja eläkeläisten, asema oli haavoittuvainen ja alttiimpi talouden vaihteluille, vaikka myös heidän suhteellinen taloustilanteensa yleensä parani.

Mikä tärkeintä, kapitalismi tarjosi Puolaan jääneille sukulaisille suoran pääsyn Puolan rikkaille kulutustavaramarkkinoille, joiden rinnalla Suomen markkinoiden hohto alkoi himmetä. Suomesta aikaisemmin lähetettyjen tavaroiden statusarvo ja lännen glamour vähenevät. Nyt Suomeen muuttaneet palasivat Puolan lomiltaan täysin varusteltuina, tuoden mukanaan vaatteita, kosmetiikkaa ja elintarvikkeita. Koska Suomessa ei ollut puolalaisia tarvikkeita myyviä kauppoja, heidän täytyi matkojensa välillä luottaa perheverkostoihin erikoistuotteita saadakseen. Emotionaalisesti myönteiset suhteet entiseen kotimaahan olivat olennaisia tältä kannalta.

Puolan sukulaiset saivat nyt myös mahdollisuuden lähettää lahjoja, joiden arvo säilyi maasta toiseen. He antoivat kannettavia tietokoneita, kalliita leluja, vaatteita, joskus jopa huomattavia rahalahjoituksiakin. Perheen sisäisiä konflikteja Suomessa saatettiin käydä kisaamalla siitä, kumman sukulaiset lähettivät lapsille parempia joululahjoja. ”Kun mieheni näki, että äitini lähetti parempia lahjoja kuin hänen äitinsä, hän oli aika kääremeissä”, kertoi eräs Puolan EU-jäsenyyden jälkeen muuttanut nainen. Perheen symbolinen hierarkia järkkyy ennennäkemättömällä tavalla, vaikkakin vain hetkeksi.

Taloudellinen apu säilyi merkittävänä monille maahanmuuttajista pienenneestä elintaskuilusta huolimatta, joskin aiempaa epäsäännöllisempänä transnationaalina tapana osoittaa välittämistä. Samaan aikaan osa Puolaan jääneistä sukulaisista oli haluttomia hyväksymään suoraa taloudellista tukea tai pyytämään raha-avustuksia.

Uusliberalistisen kapitalismin oloissa monet Puolan sukulaiset, erityisesti (mutta ei pelkästään) paremmin koulutetut heistä, näkivät hyvinvointinsa ideaalina taloudellisen omavaraisuuden. Vaikka tuohon ideaaliin ei aina päästy, sitä kuitenkin vaalittiin. Voidaan sanoa, että näiden sukulaisten ajattelu noudatti arvoja, jotka olivat yleisiä keski-luokassa, johon he nyt kuuluivat tai ainakin halusivat kuulua. Toisaalta tämänkaltainen ajattelu vastasi hyvin kommunismin jälkeisen Puolan vallitsevaa diskurssia, jonka mukaan kansalaiset, joiden elämäntavat eivät vastanneet kapitalistisia normeja, kuten taloudellista itsenäisyyttä, pidettiin ”sivistymättöminä ja tietämättöminä”; häviöinä, joita tuli syyttää omasta kohtalostaan (Buchowski 2006, 467).

Yllä kerrotun valossa on selvää, että materiaallinen apu, jota Suomesta nyt lähetettiin Puolaan, oli paremmin verhoitava tunteiden kaapuun sukulaisten omavaraisuuteen liittyvän kunnianhimon suojelemiseksi. Avun tavoitteena oli tuottaa tyydytystä ja hyvää mieltä sen vastaanottajassa ja välttää nolostumisen ja turhautumisen tunteita. Matkoille kutsuminen ja lahjat olivat soveliaita keinoja, sillä niihin liittyvä antaminen oli monitulkintaista, eikä niitä välttämättä tarvinnut nähdä talou-

dellisena tukena. Tämä monitulkintaisuus kuvastuu Mateuszin vastauksessa kysymykseen siitä, avustaaako hän sisartaan. ”Kyllä”, hän vastasi ensin, mutta hetken mietittyään jatkoi:

No en sanoisi, että se perustuu avun antamiseen sinänsä. Paremminkin annan hänelle lahjoja. Kalliita lahjoja, koska sisareni on taloudellisesti itsenäinen. Autoin häntä esimerkiksi remontoimaan asuntonsa. Autoin häntä taloudellisesti. [...] Hän puhui remontista ja sanoin hänelle: ”Kuule, autan sinua siinä.”

Muuttajat myös kertoivat lainoista, joita ei ollut tarkoitukseen maksaa takaisin: ”Kysyin veljeltäni: ”Uskotko kuolemanjälkeiseen elämään?” ”Kyllä.” ”No maksat tämän sitten takaisin.”” Epäsuoraa apua oli myös asuinpaikan tarjoaminen, tai kuten eräs informanteistani teki, Puolan asunnosta saadun vuokran luovuttaminen omalle vanhemmalle. Kuitenkin jopa hienovaraisetkin yritykset tarjota apua saattoivat luoda maaperää, joka oli hedelmällinen mahdollisille konflikteille. Oli tärkeää osata lukea rivien välistä ja tulkita hiljaista tietoa henkilökohtaisista ja kulttuurisista merkityksistä, joita näihin vaihtokauppoihin kussakin kontekstissa sisältyi. Tämä ilmenee hyvin Czesławin, Mikołajin ja Helenan esimerkeissä.

Czesław oli eläkkeellä oleva paikallishallinnon virkamies, jonka tytär ja vävy olivat muuttaneet Suomeen 1990-luvulla. Czesławin elintaso Puolassa oli vaatimaton. Taannoin Suomen matkansa aikana tytär ja vävy päättivät ostaa hänelle nimipäivälahjaksi suuren laajakuvatelevision. Kaupassa Czesław vastusti television ostamista:

Kysyin heiltä ovatko he tulleet hulluiksi?! [...] Jos haluatte arvostaa isää, isoisää, jättäkää minut rauhaan. Puolassa on vaikka kuinka paljon televisioita [myytävänä] ja meillä on tv kotona, ei tähän ole mitään tarvetta. Ei mitään tarpeetonta rahantuhlausta, kiitos!

Kun televisio oli vihdoinkin ostettu, Czesław ”hermostui niin paljon”, että hän lähti kaupasta ja eksyi kaupungille. Tytär ja vävy ”säikähtivät”, sillä tämä oli ensimmäinen kerta, kun he olivat toimineet isän toiveita vastaan. Lopulta Czesław kuitenkin hyväksyi saamansa lahjan. ”Ymmärrän etteivät he tehneet sitä tarkoituksella, että se tuli heidän sydämensä hyvydestä”, Czesław sanoi.

Toisen tapauksen päähenkilöt ovat Mikołaj ja Helena. Mikołajin sisko Sabina muutti Suomeen mennäkseen Jarmon kanssa naimisiin. Mikołaj ja Helena pyörittivät perheyrittystä Puolassa, ja vaikka yritys oli tappiollinen, he eivät tahtoneet apua muilta. Huolimatta siitä, ettei heillä ei ollut varaa matkustaa Suomeen omalla kustannuksellaan, he kieltäytyivät Jarmon tarjouksesta maksaa heidän matkansa. Matka toteutui vasta, kun he olivat saaneet säästettyä rahat matkalippuihin. Heitä myös turhautti, kun Sabina ja Jarmo kerran onnistuivat lahjoittamaan perheen lapsille rahaa heidän selkensä takana. Mikołaj pohti: ”He tiesivät, ettemme olisi koskaan suostuneet siihen, joten he keksivät keinon. Ajattelin, että varmaan tapan heidät (nauraa).” Lisäksi Jarmo vaati saada maksaa Mikołajin ja Helenan järjestämän juhlan kustannukset, kun hän oli Sabinan kanssa käymässä Puolassa. Ollessaan Suomessa Mikołaj ja Helena, Suomen ”järkyttävistä hinnoista” huolimatta, vaativat saada vastavuoroisesti ostaa edes laatikollisen olutta juhliin, jotka heidän isäntänsä järjestivät. Tämän lisäksi he ostivat Suomessa ollessaan vain yhden tavarat: erikoismaalaukseen soveltuvan siveltimen, joita ei saa Puolasta.

Yllä olevat tarinat kertovat transnationaalien perheiden hierarkiaan liittyvästä epämukavuudesta ja ongelmista, joita perheenjäsenet kohtaavat yrittäessään luovia mahdollisten karikoiden ohi niin, että tilanne tyydyttäisi kaikkia osapuolia. Kapitalistisessa Puolassa paremmin toimeentulevat sukulaiset saivat taloudellista valtaa pystyessään maksamaan omat matkansa Suomeen ja kyetessään tekemään siellä ostoksia. Suhteellinen elintason nousu tuki tätä kehitystä. Puolassa he pystyivät tarjoamaan vieraileville sukulaisille saman kulutustason, kuin mihin nämä olivat tottuneet Suomessa. Tämä ”kunnianhimo” saattoi kuitenkin murentua Suomessa, jossa oman maan hintatasoon suhteutettu liki samankaltainen yhteiskunnallinen asema näyttäytyikin täysin erilaisena. Tämän havaitseminen suomalaisissa kaupoissa oli erityisen nöyryyttävää, koska ne olivat julkisia tiloja, joissa taloudellisen avustamisen epätasa-arvoisuus oli näkyvissä.

Tilanne oli erityisen järkyttävä, jos koettu epätasa-arvo soti perinteistä sukulaisuussuh-

teiden hierarkiaa vastaan: sisarusten tulisi olla keskenään tasa-arvoisia ja avun tulisi suuntautua vanhemmilta lapsille. Neuvottelut avun hyväksymisestä tai hylkäämisestä saattoivat helpottaa epämukavuuden tunteita. Avun hyväksymistä varjosti vastaanottajien halu osoittaa kunnioitusta ja huolenpitoa ulkomaille muuttaneiden sukulaisten toimeentulosta. Sekä Czesław että Mikołaj esittivät, että avusta kieltäytyminen on myös yksi välittämisen muoto.

Yllä mainitun kaltaiset, sanattomat yhteisymmärrykset kuvaavat myös tilanteita, joissa sukulaiset Puolassa olivat valmiit vastaanottamaan apua tai jopa toivoivat sitä, mutta eivät kuitenkaan sitä suoraan pyytäneet tai eivät suostuneet myöntämään sitä tarvitsevansa. Kyse oli enemmänkin vihjeistä ja hienovaraisista kommentteista puhelimesta tai vierailuiden aikana, johtolangoista, jotka toivottiin huomattavan ja johtavan toimenpiteisiin.

Epäsuoran toimintatavan avulla nostettiin esiin perhemalli, jossa yhteisöllisyys toivotavasti ilmeni ”luontaisesti”, spontaanisti ja vapaaehtoisesti. Esimerkiksi Jan muisteli seuraavasti:

Isäni antoi joskus ymmärtää [että hänellä on talousvaikeuksia]; tiedäthän, meidän perheessämme kaikki ovat niin kunnianhimoisia ettei kukaan sanoisi sitä suoraan. Hän vihjaisi jotta siihen suuntaan, ja kun kysyin asiaa häneltä suoraan, hän kertoi, että ”kaikki on ok, kyllä minä pärjään.”

Muuttajat pystyivät yleensä vastaamaan näihin odotuksiin. Rajat ylittävän yhteydenpidon vaikeuksien takia he eivät kuitenkaan voineet olla täysin varmoja, etteivät jotkin vihjeet olleet menneet heiltä ohitse. Sukulaisten huolellinen kuunteleminen ja tarkkaavaisuus yhteisten tapaamisten aikana olivat avainasemassa.

Koska epäsuoran avun antamisen mahdollisuudet olivat rajalliset, eräs arvokas keino oli avustaa työpaikan löytämisessä Suomesta. Tutkimuskirjallisuus viittaa ilmiön yleisyyteen. Toisaalta Suomessa on viitteitä muutto-liikeketjujen muodostumisesta vasta vuoden 2004 jälkeen, kun Suomen työmarkkinat kunnolla avautuivat puolalaisille. Työpaikan

löytäminen suoran taloudellisen avun antamisen sijaan toimi yleensä kummankin osapuolen eduksi. Se auttoi vähentämään muuttajalta vaadittavia taloudellisia panostuksia ja ylläpitämään omavaraisuuden ihannetta, ja kuitenkin se samalla kertoi perheen sisäisestä solidaarisuudesta. Tämä tuki oli erityisen arvokasta kapitalistisen Puolan työttömyysongelmat huomioiden. Koska varsinaiset tulot tulivat työpaikan saaneen itsensä tekemästä työstä, tämänkaltaista apua voitiin tarjota myös kaukaisemmille sukulaisille, joiden kanssa ei välttämättä muuten oltu läheisesti tekemisissä. Sukulaisuussuhteet voitiin näissä tapauksissa herättää henkiin tietyksi ajanjaksoksi ja sitten jäädyttää uudelleen. Tilannetta kuvaa hyvin termi ”sukulointi” (relativising) (Bryceson & Vuorela 2002, 14), perhesuhteiden sopuisimmassa muodossaan.

TALOUDELLISEN AVUN EPÄONNISTUMISIA

Edellisessä osiossa käsiteltiin taloudellisen avun muotoja, jotka tyydyttivät sukulaisten käsityksiä yhteisestä huolenpidosta, vaikka ne sisälsivät myös emotionaalisia kuohuja. Kaikki vuorovaikutustilanteet eivät kuitenkaan olleet perusvireeltään yhtä positiivisia tai päättäneet kiistojen kautta sovintoon. Taloudelliset vaihtokaupat toivat myös pettymyksiä ja ahdistusta, mikä pahimmassa tapauksessa johti suhteiden katkeamiseen. Näitä tilanteita kerrottiin tapahtuneen kahden viime vuosikymmenen aikana. Tilanteissa ongelmallisia olivat esimerkiksi erilaiset käsitykset siitä, mitä tuella tarkoitetaan, tuen vastavuoroisuus ja statuskysymykset, maastamuuttoon liittyvät ideologiat sekä kylmän sodan aikaan liittyvät muistot ja mielikuvat. Lähtökohtanani ovat Puolasta muuttaneiden kertomukset.

Kuten on jo todettu, vuoden 1989 jälkeen Puolassa tapahtui merkittäviä taloudellisia muutoksia, jotka vaikuttivat myös sieltä jo aikaisemmin pois muuttaneisiin. Monet kertoivat huomanneensa, että sukulaiset saavuttivat materiaalisen hyvinvoinnin virstanpylväitä, jotka saattoivat ohittaa jopa heidän oman elintasonsa Suomessa, samalla kun Puola maana kallistui heidän tulotasoonsa nähden. 1990-luvun alun lama Suomessa vaikeutti

myös Suomen puolalaisten taloudellista asemaa. Tästä huolimatta muuttajat huomasivat, ettei tämä kehitys välttämättä vaikuttanut sukulaisten käsityksiin maiden geopolitiisesta hierarkiasta. He ajattelivat yhä kylmän sodan dollaritalouden termein. Ulkomaille muuttaneille tämä ajatustapa oli turhauttava, vaikka se olisikin jäänyt kiistelyn tasolle siitä, ”kenellä asiat ovat paremmin”. Tilanne oli ikävimmillään silloin, kun vanhanaikaiset käsitykset vaikuttivat myös avun tulkintoihin. Alina, joka on asunut Suomessa vuodesta 1984 lähtien, koki tämän erityisen kivuliaasti. Ennen lamaa hän oli ollut hotellin vastaanottovirkailija. Kun hotelli meni konkurssiin, hän oli pääosin työttömänä:

Silloin minä pystyin auttamaan omaa sukua [siskoa, siskontyttäriä, siskonpoikia ja mui-takin] paljon, sillä 100 markkaa oli suuri raha heille. Mutta kun kriisi alkoi, annoin vähemmän apua, sillä olin itsekkin vaikeuksissa. Suomen rahan ostovoima on myös heikennyt Puolassa, nyt jos annat 100 euroa ja se on paljon täällä [Suomessa], minulle 100 euroa on nyt paljon, ja kun annat Puolaan 100, 50 tai 20 euroa, he katsovat sinuun niin kuin et olisi antanut mitään. [...] Halusin vain auttaa, halusin tehdä niin. [...] Mutta taloudellinen tilanne on muuttunut ... ja silti he yhä katsovat sinua.... Sanon heille, olettehan olleet Suomessa ja tiedätte minkälaista siellä on, ja itse näen, että joskus teillä on parempi elintaso täällä kuin meillä siellä. Nyt me elämme siellä samalla tasolla millä te voitte asua täällä, mikäli vain käytte töissä.

Se, etteivät jo kylmän sodan aikana muuttaneet puolalaiset itse olleet koskaan samanlaisesti työskennelleet ja käyttäneet rahaa kapitalistisessa Puolassa, ja että he joutuivat siten muodostamaan mielipiteensä havaintojen ja keskustelujen pohjalta, vähensi näiden argumenttien voimaa puolalaisten silmissä. Joka tapauksessa myös osa myöhemmin muuttaneista kertoi sukulaista, jotka (muuttajan mielestä) elivät Puolassa suhteellisen hyvää elämää, ja joilla silti oli ylisuuria odotuksia transnationaaleille avustuksille. Esimerkiksi Majka ja Norbert, Puolan EU-jäsenyyden jälkeen muuttanut pariskunta, päätti muuttaman kuukauden jälkeen lopettaa kuukausilähetykset (100 euroa) Majkan äidille. He

päätelivät, että ottaen huomioon Majkan äidin suhteellisen varakkuuden ja törsäämisen, rahalähetykset olivat epäoikeudenmukaisen suuri taakka heidän kotitaloutensa budjetille. Saman tien, kun he lopettivat rahan lähettämisen, äiti ilmoitti, ettei hänellä ole enää varaa vierailla heidän luonaan jouluisin:

Yhtäkkiä hänestä tuli niin köyhä! Hänellä on eläke, hän tekee kahta työtä ja isällänikin on eläke ja työtuloja ja hänellä ei muka ole rahaa! Äitini oli aina materialisti.

Muuttajien harjoittama alituinen kohtuullisuuden diskurssi (ks. myös Gałasińska & Kozłowska 2009) lisäsi transnationaaleihin hierarkioihin liittyvää hämmennystä. Kenttätyöni perusteella minulle jäi kuva, että Puolan näkökulmasta ulkomailta hankitussa materiaalisessa varallisuudessa oli yhä jotakin kiellettyä tai luvatonta. Kuten eräs EU-jäsenyyden jälkeen muuttanut nainen selitti: ”En voi edes puhua vapaasti siitä, mitä olemme ostaneet. He ajattelisivat, että haluan näyttää ylemmyttäni, vaikka haluaisin vain jakaa iloni siitä, että olen hankkinut jotakin uutta.”

Toinen konfliktin lähde liittyi taloudellisen avun muuttuviin ja eroaviin tulkintoihin sekä siihen liittyvään vastavuoroisuuteen. Antamisen hetkellä monet ulkomaille muuttaneet näyttivät tosiaankin pitävän lahjaa pyyteettömänä eleenä. Mikäli suhteessa jokin meni pieleen, he kuitenkin alkoivat muistella kaikkea, mitä olivat aikaisemmin tehneet toisen osapuolen hyväksi, ja kuinka tuo toinen osapuoli ei tehnyt mitään. Menneet, sinänsä pyyteettömät ja hyväntahtoiset lahjojen antamiset – olipa kyse sitten tavaroista, rahasta, matkoista tai työtarjouksista – määriteltiin uudelleen, jotta ne tukisivat tulkintaa, jonka mukaan ”koko ajatus ilmaisista, pyyteettömistä lahjoista perustuu väärinkäsitykseen”: ”Ilmaisia lahjoja ei ole.” (Douglas 1990, vii). Muuttajien kokemus pettymys liittyi emotionaalisen ”kiittollisuuden” ja ”arvostuksen” antaman palkinnon puuttumiseen. Kenttätyöhöni sopii hyvin Wedelin (1986) huomio 1980-luvun Puolasta:

Vaikka vastavuoroisuutta vaaditaan ydinperheen ja läheisten ystävien ulkopuolella, vaihtokaupat perheen sisällä ovat implisiittisiä. Perheet odottavat keskinäistä apua – että perheen-

jäsenet tekevät palveluksia toisilleen ja saavat palkkseen vain kiitoksen ja kunnioitusta.

Myös minun tutkimuksessani kävi ilmi, että mikäli vastavuoroisuutta odotettiin, sen tuli tarkoittaa vähintäänkin emotionaalista hyväksyntää tai Hochschildin (1983) sanoin, ”velan maksamista emotionaalisen työn kautta”. Tämä periaate huomattiin erityisesti silloin, kun tuota hyväksyntää ei saatu. Kuten Hochschild tarkkanäköisesti kirjoittaa:

Suurimman osan ajasta kiittollisuus tulee meille luonnostaan, ajattelematta ja ilman ponnisteluja. Vasta sitten, kun tilanne on vaikea, huomamme sen, mitä on tapahtunut kaiken aikaa: että pidämme mielessämme tilikirjaa, jossa on ”annetut” ja ”saadut” sarakkeet kiittollisuudelle, rakkaudelle, vihalle, syyllisyydelle ja muille tunteille. Tavallisesti emme ole tietoisia tästä, sillä koko idea tietoisesti pidettävästä tilikirjasta on vastenmielinen. Silti hetket, joina olemme ”sopimattomien tunteiden” vallassa, voidaan usein johtaa piilevään käsitykseen siitä, mitä tunsimme olevamme velkaa tai mitä olettimme saavamme. (Hochschildt 1983.)

Samalla vaikutti siltä, että emotionaalista työtä, jota tietty vaihtokauppa sisälsi, tuli jatkaa niin kauan kuin kyseinen suhde kesti. Tähän liittyi huomaavaisuuden ja sympatian osoittamista muuttajalle, kun hän oli saamapuolella. Tästä erinomainen esimerkki on Bronisławin tarina.

Bronisław oli lähettänyt merkittävää apua veljilleen ja vanhemmilleen jo 50 vuotta kestäneen ulkomailla asumisensa aikana. Hiljattain hän koki ikäviä sydänsuruja, kun yksi hänen veljistään kielsi häneltä perintöosuuden edesmenneen isän asuntoon. Kuten Bronisław sanoi, ”isku tuli kovin yllättävästä suunnasta.” Bronisław muisteli, kuinka hän oli kestinnyt veljeään ja tämän lapsia Suomessa kylmän sodan aikaan, ja kuinka hän järjesti heille töitä ja lähetti paketteja. Veli tuntui jättävän tämän kokonaan huomiotta. Bronisławin mielestä veljestä oli tullut ”kiittämätön”, ja hän ei osoittanut riittävää arvostusta aikaisemmin annetusta avusta. Hän totesikin: ”Minulla ei ole veljeä”. Veljen mielestä taas yritys jättää Bronisław perinnöttä oli moraalisesti oikein, sillä Bronisławilla ei ollut ”oikeutta” periiä asuntoa.

Bronisławin puheista saa sen käsityksen, että veljen toimet – ja monien muiden Puolassa asuvien toiminta samankaltaisissa tilanteissa – liittyvät transnationaalien avun monitulkintaisuuteen ja epäsuoraan luonteeseen sekä maastamuuton nationalistisiin ideologioihin. Koska Puolasta ja perheen luota lähteminen oli moraalinen rike, kotimaahan jääneiden näkökulmasta raha- ja tavara-avustukset ja tulevasta perinnöstä luopuminen liittyvät tuon rikkeen sovittamiseen. Toisaalta tavaralahetykset otettiin kylmän sodan aikaan annettuina ja nykyhetken näkökulmasta niiden arvo nähdään niin vähäisenä, että ne on helppo unohtaa tai jättää varsinaisen ”avun” määritelmien ulkopuolelle. Bronisławin veli näyttäisi yhdistäneen nämä kaikki argumentit perustellessaan omaa käytöstään.

Taloudellisten vaihtokauppojen hoitaminen kunnolla oli siksi usein elintärkeää transnationaalien suhteen ylläpitämisessä. Niissä tapahtuneet epäonnistumiset liittyivät eroaviin käsityksiin transnationaalien toimijan taloudellisesta asemasta, perhevelvollisuuksista ja maksuvelvoitteista historian mukana muuttuvalla, transnationaalilla sosiaalisella kentällä.

LOPUKSI

Artikkelissani esitin, että halu ylläpitää perhesuhteita on tärkein motivaatio kehityksessä olevalle transnationalismille Puolan ja Suomen välillä ennen kylmää sotaa ja sen jälkeen. Keskityin transnationalismin taloudellisiin ja emotionaalisiin ulottuvuuksiin. Väitin, että taloudellinen apu, joka oli tärkeää puolalaisen perheen kannalta, sai eri maissa asumisen takia lisäarvoa ja uusia merkityksiä. Avulla oli merkittävä rooli perhesuhteiden tunnustamisessa ja niiden ylläpitämisessä tulevaisuuden varalta sekä perhe-elämän emotionaalisten ulottuvuuksien kannalta. Ulkomaille muuttaneet lähettivät kotimaahan jääneille sukulaisilleen taloudellista apua välittämisen ja huolenpidon ilmauksena hoitaen samalla omia lähtemiseen liittyviä kaipauksen ja syyllisyyden tunteitaan.

Transnationaaliin apuun keskittyminen paljasti, kuinka intiimi transnationalismi toimi, kun sukulaiset ”sopivat” vastavuoroisten si-

toumusten periaatteita ottaen huomioon heidän keskinäiset suhteensa ja elämäntilanteensa. Avun antamisen muodot olivat tärkeitä samoin kuin se, minkälaista apua oli ja kenelle sitä annettiin. Lisäksi avusta kieltäytyminen oli yksi välittämisen muoto. Suhteen nykyinen asiointi vaikutti myös siihen, kuinka menneisyydessä annettua apua arvioitiin. Epäonnistumiset taloudellisen avun antamisessa liittyivät ongelmiin avusta sovittaessa, ja niistä aiheutui pettymyksiä ja konflikteja, jopa siteiden katkeamista kokonaan.

Finchin ja Masonin (1993) tutkimuksista tiedämme, että myös saman valtion sisällä asuvat perheet neuvottelevat yhteisistä velvollisuuksista. Artikkelini osoittaa, että ero ja asuminen erilaisissa valtioissa vaikeuttaa näitä neuvottelevia entisestään. Tilanne voi tehdä avun jakamisesta perheen sisällä erityisen vaikeaa, joka omalta osaltaan vaikuttaa transnationaalien kokemuksen ristiriitaiseen luonteeseen. Tutkimuksessani keskeistä olivat etenkin kansantalouteen ja poliittiseen tilanteeseen liittyvät muutokset lähtömaassa.

Reaalisosialismin romahdus Puolassa vaikutti taloudellisen avun suuntaan ja määrään, sen antamisen muotoihin sekä jaettuihin käsityksiin eri maiden taloudelliseen asemaan liittyvästä transnationaalista hierarkiasta. Monille Puolaan jääneille sukulaisille taloudellisesta omavaraisuudesta tuli tärkeä itsetunnon mittari. Suomeen muuttaneilta tämä vaati huolellista navigointia ja sensitiivisyyttä, kun he halusivat toimia hyväntekijän roolissa. Muutoksista huolimatta kylmä sota ei kuitenkaan ollut ohi, sillä tuon ajan muistot ja mielikuvat yhä vaikuttivat eletyn transnationalismin taloudellisissa ja emotionaalisissa puolissa. Artikkelini osoitti, että perheen sisäisiä lojaliteetteja ja pois muuttaneen perheenjäsenen transnationalismia ei tulisi ottaa annettuna, vaan ne ansaitsevat tulla huolellisesti tutkituiksi, ja että menneisyyden ja historian ymmärtämisen täytyy olla läsnä (transnationaalinen) nykyhetken analysoinnissa.

VIITTEET

- 1 Suomentajan huomautus: englanninkielisessä artikkelissa käytetään termiä ”migrant”, jota ei kuitenkaan ole suoraan käännetty ”siirtolaiseksi”, koska suomen kielessä siirtolaisuus usein mielletään pysyväksi maastamuutoksi. Migrant on käännetty vaihtelevasti termeillä Suomeen muuttaneet, muuttajat ja puolalaiset Suomessa.
- 2 Vuonna 2008 Suomessa asui noin 6000 Puolasta muuttanutta ihmistä, joista 2700 oli tilapäisiä työntekijöitä (Alanen 2009). Viime aikoihin asti Puolasta tulleet muuttajat olivat suurimaksi osaksi hyvin koulutettuja kaupunkilaisia, jotka muuttivat Suomeen töihin tai avioituakseen suomalaisen kanssa (monet informanteistani olivat sittemmin eronneet).

KIRJALLISUUS

- Alanen, Aku (2009) Suomessa jo 50 000 venäjänkielistä. *Tieto & trendit* 6. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-08_005.html (Luettu 01.2010).
- Alicea, Marixa (1997) “A chambered nautilus”: the Contradictory nature of Puerto Rican Women’s Role in the Social Construction of a Transnational Community. *Gender & Society* 11:5, 597–626.
- Aranda, Elizabeth M. (2007) *Emotional bridges to Puerto Rico: Migration, Return Migration, and the Struggles of Incorporation*. Littlefield Publishers, Lanham & Rowman.
- Baldassar, Loretta (2008) Missing Kin and Longing to be Together: Emotions and the Construction of Co-presence in Transnational Relationships. *Journal of Intercultural Studies* 29: 3, 247–266.
- Baldassar, Loretta, Baldock, Cora & Wilding, Raelene (2007) *Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Basch, Linda, Schiller, Nina & Blanc, Christina (1995) *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Gordon and Breach, Luxembourg.
- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (2002) *Transnational families in the Twenty-First Century*. Teoksessa Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (toim.) *The Transnational Family: New Eu-*

- ropean Frontiers and Global Networks. Berg, Oxford, 3–30.
- Buchowski, Michał (2006) The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother. *Anthropological Quarterly* 79:3, 463–482.
- Burrell, Kathy (2008) Managing, Learning and Sending: The Material Lives and Journeys of Polish Women in Britain. *Journal of Material Culture* 13:1, 63–83.
- Domański, Henryk (2002) Polish middle-class. Wydaw, Uniwersytetu Wrocławskiego, Warszawa.
- Douglas, Mary (1990) Foreword: No Free Gifts. Teoksessa Marcel Mauss, *The Gift: the Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Routledge, London, vii–xvii.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993) Negotiating family responsibilities. Routledge, London.
- Gałańska, Aleksandra & Kozłowska, Olga (2009) Discourses of a 'Normal Life' among Post-accession Migrants from Poland to Britain. Teoksessa Kathy Burrell (toim.) *Polish migration to the UK in the 'New' European Union After 2004*. Ashgate, Aldershot, 87–105.
- Giza-Poleszczuk, Anna (2007) Interpersonal Relationships and Collective Life. Teoksessa Ireneusz Krzemiński & Jacek Raciborski (toim.) *Taming of a Grand Change: Institute of Sociology of Warsaw University on a Polish Transformation*. IFiS PAN, Warsaw, 61–91.
- Guarnizo, Luis Eduardo (2003) The Economics of Transnational Living. *International Migration Review* 37: 3, 666–699.
- Hochschild, Arlie (1983) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Itzigsohn, Jose, Cabral, Carlos Dore, Medina, Esther Hernandez & Vazquez, Obed (1999) Mapping Dominican Transnationalism: Narrow and Broad Transnational Practices. *Ethnic and Racial Studies* 22:2, 316–339.
- Koralewicz, Jadwiga & Ziółkowski, Marek (2007) Changes of Value System in Poland. Teoksessa Bogdan W. Mach & Edmund Wnuk-Lipiński (toim.) *On Public Life, Culture and Other Issues*. Political Studies Institute PAN, Warsaw, 199–228.
- Levitt, Peggy, DeWind, Josh & Vertovec, Steven (2003) International Perspectives on Transnational Migration: an Introduction. *International Migration Review* 37:3, 565–575.
- Ong, Aihwa (2006) *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Duke University Press, Durham, NC.
- Pawlik, Wojciech (1992) *Intimate Commerce*. Teoksessa Janine R. Wedel (toim.) *The Unplanned Society: Poland During and After Communism*. Columbia University Press, New York, 78–94.
- Portes, Alejandro (2001) Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks* 1:3, 1470–2266.
- Roos, J. P. & Siciński, Andrzej (1987) *Ways of life in Finland and Poland*. Aldershot, Vermont, Avebury.
- Rosaldo, Michelle Z. (1983) The Shame of Headhunters and the Autonomy of Self. *Ethos* 11: 3, 135–151.
- Wedel, Janine R. (1986) *The Private Poland: An Anthropologist Look at Everyday Life*. Facts on File, New York.
- Vertovec, Steven (2009) *Transnationalism*. Routledge, London.
- Wierzbicka, Anna. (1992) *Semantics, culture, and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford University Press, New York.
- Viruell-Fuentes, Edna (2006) "My Heart is Always There": the Transnational Practices of First-Generation Mexican Immigrant and Second-Generation Mexican-American Woman. *Identities. Global studies in culture and power* 13:3, 335–362.
- Wise, Amanda & Velayutham, Selvaraj (2008) Second-Generation Tamils and Cross-Cultural Marriage: Managing the Translocal Village in a Moment of Cultural Rupture. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34:1, 113–131.